

Metodički pristupi poticanju razvoja fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi

Bem, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:480231>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-30**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

IVA BEM

ZAVRŠNI RAD

**METODIČKI PRISTUPI POTICANJU
RAZVOJA FONOLOŠKE SVJESNOSTI KOD
DJECE PREDŠKOLSKE DOBI**

Petrinja, rujan 2019.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Petrinja)**

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Iva Bem

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Metodički pristupi poticanju razvoja fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Vladimira Velički

SUMENTOR: Božica Vuić, prof.

Petrinja, rujan 2019.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. JEZIK I DJEČJI JEZIČNI RAZVOJ	5
2.1. Poticanje djetetova jezičnoga razvoja.....	6
2.2. Faze predverbalne komunikacije (od rođenja do kraja prve godine)	7
2.3. Razvoj govora od prve do sedme godine	9
3. SLUH I SLUŠANJE	12
4. PREDČITAČKE VJEŠTINE	13
4.1. Razvoj predčitačkih vještina.....	14
5. VJEŠTINA ČITANJA.....	15
5.1. Unutarnji i vanjski preduvjeti za razvoj čitanja	15
5.2. Poticajno čitanje djetetu	16
5.3. Dijaloško čitanje slikovnice	17
6. RANA PISMENOST	19
6.1. Fonološka svjesnost	19
6.2. Jezične igre namijenjene poticanju fonološke svjesnosti djece predškolske dobi	21
7. PRIMJERI IZ METODIČKIH PRAKSI.....	24
8. ZAKLJUČAK	33
9. LITERATURA.....	34
10. POPIS SLIKA	36

SAŽETAK

Ovaj rad govori o fonološkoj svjesnosti i njezinoj važnosti za dječji jezični razvoj. Fonološka svjesnost sposobnost je rastavljanja riječi na glasove i sastavljanja glasova u riječi, povezivanje glasova sa slovima te razumijevanje napisane riječi, a opisuje se kao jedna od šest vještina rane pismenosti. Ona velikim dijelom utječe na predčitalačko razdoblje u kojemu dolazi do razvoja predčitačkih vještina, čije je usvajanje najvažniji zadatak djece predškolske dobi. One su preduvjet i nužna znanja koja djetetu omogućavaju lakše i brže usvajanje vještine čitanja.

Fonološka svjesnost smatra se temeljem kojim djeca, osim čitanja, usvajaju i razvijaju jezične djelatnosti govorenja i slušanja. S obzirom na usku povezanost fonološke svjesnosti i jezičnih djelatnosti, u ovome su radu pobliže objašnjeni segmenti dječjega jezičnog razvoja. Razni metodički pristupi poticanja fonološke svjesnosti mogu pozitivno utjecati na njezin razvoj, što je vrlo važno jer određeni fonološki nedostaci rezultiraju teškoćama u čitanju i pisanju. Za potpuni jezični razvoj potrebna je uključenost svih čimbenika odgojno-obrazovnoga procesa, na temelju čega je u radu opisano pravilno provođenje dijaloškoga, poticajnog čitanja djetetu.

Provedbom strukturirane aktivnosti u Dječjem vrtiću „*Petrinjčica*“ nastojala se dokazati povezanost fonološke svjesnosti i jezičnih djelatnosti, u ovome slučaju čitanja, što je njome i potvrđeno.

Ključne riječi: čitanje, fonološka svjesnost, govor, predčitačke vještine, rana pismenost

SUMMARY

The topic of this paper is focused on phonological awareness and its importance when it comes to children's language development. Phonological awareness is the ability to divide words into individual sounds and compose the sounds into words, to associate the sounds with letters, as well as to understand a written word. It is described as one of six early literacy skills. The adoption of early literacy is the most important task for preschool children as it largely affects the pre-reading period in which the development of pre-reading skills occurs. This is a prerequisite and essential knowledge that enables easier and quicker adoption of reading skill for a child.

Phonological awareness is considered the basis by which children, in addition to reading, adopt and develop language activities of speaking and listening. Given the close relationship between phonological awareness and linguistic activities, this paper explains in more detail the segments of children's language development. Various methodological approaches to promoting phonological awareness can have a positive effect on its development, which is highly important since certain phonological deficiencies can result in difficulties when it comes to reading and writing. Complete linguistic development requires the involvement of all educational process factors, which serves as a basis for this paper to describe the proper implementation of dialogic, stimulating reading to the child.

By conducting a structured activity at the "Petrinjčica" Kindergarten, an attempt was made to prove the connection between phonological awareness and language activities, in this case reading, which was confirmed.

Keywords: reading, phonological awareness, speech, pre-reading skills, early literacy

1. UVOD

Govor je temelj ljudske komunikacije i značajan je za cjelokupan djetetov razvoj. Uredan govorno-jezični razvoj djeteta ovisi o njegovu psihofizičkom stanju, ali i o okruženju u kojem odrasta. Potrebno je naglasiti da je svako dijete jedinstveno te da ima individualan tempo razvoja. Možemo zaključiti da neće svako dijete ovladati jednakom brzinom istu vještinu. Ako dijete ima sporiji tempo od ostale djece, ne mora nužno značiti da dijete ima neki govorni poremećaj. Iako treba postojati fleksibilnost po tom pitanju, moramo biti svjesni da mogućnost pojave poteškoća u govoru postoji. Primijetimo li da dijete ima poteškoće u govorno-jezičnom razvoju, potrebno je pravodobno reagirati i pružiti djetetu potrebnu pomoć i podršku (Apel i Masterson, 2004). Roditelji i odgojitelji dužni su djeci nuditi razne poticaje te im biti pravilan govorni uzor. Dijete se može izražavati i pismom. Da bi ono uspješno usvojilo vještine čitanja i pisanja, mora ovladati određenim predčitačkim vještinama (Rebernjak, 2017). Za pravilan razvoj tih vještina ključna je rana pismenost, točnije, fonološka svjesnost.

Fonološka svjesnost sposobnost je rastavljanja riječi na glasove i sastavljanja glasova u riječi, povezivanje glasova sa slovima te razumijevanje napisane riječi (Andrešić, 2010). Usvajanje fonološke svjesnosti temelj je djetetova daljnjeg jezičnog razvoja, a slijed kojim ju ono stječe univerzalan je. Dok će neka djeca iskazivati svoju fonološku svjesnost prvo prepoznavanjem rime, druga će, primjerice, biti sposobna manipulirati glasovima u riječi (Castle i sur., 1994, prema Sindik i Pavić, 2009).

U ovome se radu nastoji objasniti i istaknuti važnost svih segmenata govorno-jezičnog razvoja djeteta. Rad je podijeljen na osam poglavlja i više potpoglavlja. Teorijski dio nastoji pobliže objasniti jezične djelatnosti slušanja, pisanja, govorenja i čitanja te opisuje određene zakonitosti prema kojima napreduje djetetov jezični razvoj.

U metodičkom je dijelu rada predstavljeno pet igara koje su namijenjene poticanju fonološke svjesnosti djece predškolske dobi. One su zanimljive, jednostavne i praktične kako bi ih mogli koristiti odgojitelji u vrtiću i roditelji igrajući se s djecom kod kuće. Isto tako, prikazani su primjeri iz neposredne metodičke prakse, tj. opisane su aktivnosti koje su provedene u Dječjem vrtiću „*Petrinčica*“, a njima se poticao razvoj fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi.

2. JEZIK I DJEČJI JEZIČNI RAZVOJ

Aristotel je još u 4.st.pr.Krista opisao čovjeka kao društveno biće koje teži izgradnji zajednice. Kako bi do nje došlo, nužno je sporazumijevanje, a jezik se smatra osnovnim alatom međusobne komunikacije.

„ Jezik je bogat, složen i prilagodljiv sustav – to je način kombiniranja glasova, riječi, znakova i rečenica u svrhu iskazivanja naših misli i razumijevanja drugih ljudi. Jezik predstavlja način na koji se mi, kao ljudi, socijaliziramo i učimo.“ (Apel i Masterson, 2004, str.14). Uzimajući u obzir važnost jezika, svi odgojitelji, roditelji te ostali sudionici odgojno-obrazovnoga procesa kao dugoročan cilj u svom radu i odgoju trebali bi postaviti stjecanje djetetovih jezičnih vještina. Važno je napomenuti da je velika pogreška stavljanje djece predškolske dobi u kontekst s pojmom učenje. Likierman i Muter (2007) navode da djeca stječu, a ne uče govorno-jezične vještine. Jezik pomaže djeci da se socijaliziraju i progovaraju o svojim osjećajima i potrebama. Govorom djeca iskazuju i svoju kreativnost. Ona se obično očituje raznim pričama kojima postoje elementi iz stvarnosti, ali i izmišljene činjenice (Starc i sur., 2004). Uredno razvijen jezik i govor preduvjet su za razvoj djeteta (Andrešić i sur., 2010). Djetetova budućnost, dakle, uvelike ovisi o njegovoj sposobnosti izražavanja. Upravo zbog tih činjenica moramo poticati dječji jezični razvoj.

Brojni autori, uključujući i Apela i Mastersona (2004) tvrde da se jezik sastoji od pet sustava, a to su: fonologija, semantika, gramatika (sintaksa i morfologija) te pragmatika. Oni prvi sustav, fonologiju, objašnjavaju kao sustav kojim se nastoji olakšati usvajanje glasova, odnosno građevnih blokova riječi koje služe kao sredstvo komunikacije. Kada govorimo o izgovoru, to znači da djeca trebaju osvijestiti da svaka riječ ima svoje glasove koji trebaju biti uključeni u izgovoru te određene riječi i to onim redoslijedom koji je zadan te bez dodavanja glasova ili izgovaranja onih koji nisu tamo. Kada govorimo o semantici, u jezičnom razvoju djeteta predškolske dobi, mislimo na razvoj njegova vokabulara. Postoje dvije vrste vokabulara, a to su: receptivni i ekspresivni vokabular (Likierman i Muter, 2007). Dok se receptivni, odnosno pasivni vokabular, sastoji od riječi koje dijete zna, ali ih ne upotrebljava u vlastitome govoru, aktivni, odnosno, ekspresivni vokabular sačinjen je od riječi koje dijete potpuno razumije te koristi u vlastitome govoru (Posokhova, 2008). Morfologija

i sintaksa dva su odvojena dijela čineći ujedno gramatiku. Drugi naziv za morfologiju jest gramatičko oblikovanje riječi. Padeži, vrijeme, rod, broj, aktiv i pasiv samo su neke od odrednica koje utječu na strukturu riječi. Djeca nerijetko imaju poteškoća s usvajanjem navedenih odrednica. Često svoje radnje opisuju koristeći glagole suprotnog spola, pogrešno koriste padeže (npr. „Dodaj mi lopta!“), nemaju dobro razvijenu vremensku percepciju (npr. „Jučer ću ići k tati!“) i slično. Sintaksa poredak riječi u rečenici. Nepravilan poredak riječi može izazvati nerazumijevanje te drugačiju poruku od one koja je trebala biti izrečena, stoga je jako važno da djeca usvoje ispravno povezivanje riječi (Likierman i Muter, 2007).

Pragmatika jest „primjena jezika u socijalnom kontekstu.“ (Likierman i Muter, 2007, str.173). Pragmatika uključuje razne vještine koje pomažu u ostvarivanju komunikacije, a samim time i u ostvarivanju jezika. Neke od tih vještina su: čekanje reda u razgovoru, prilagođavanje načina govora sugovorniku, uspostavljanje kontakta očima. Onog trenutka kada djeca počnu primjenjivati neke od ovih vještina u razgovoru, možemo reći da su usvojila pravila jezika koja im omogućuju društveno prihvatljivo ophođenje prema drugima (Apel i Masterson, 2004).

„Jezični razvoj je proces, jednako kao spoznajni, emocionalni ili socijalni razvoj. To znači da je određen prepoznatljivim miljkazima ili razvojnim obrascima koji se pojavljuju u očekivanom razdoblju.“ (Kuvač Kraljević, 2015, str.25).

Važno je napomenuti da je jezični razvoj svakog djeteta individualan i jedinstven proces koji je podložan odstupanjima od prosjeka.

2.1. Poticanje djetetova jezičnoga razvoja

Djeci je u ranijoj dobi potrebno usmjeravanje i motiviranje odraslih osoba jer ih djeca smatraju izvorom znanja. Često iščekuju od roditelja i odgojitelja odobravanje svojih postupaka kako bi lakše stvorili sliku o tome što je ispravno, a što nije. Postoji više načina pomoću kojih se može utjecati na jezični razvoj djece, no Likierman i Muter (2007) ističu dva glavna: proširenje i preoblikovanje te odraz i potkrepljenje. Tijekom postupka proširenja i preoblikovanja odrasla osoba nastoji proširiti djetetovu tvrdnju u dulju i složeniju rečenicu ili je preoblikovati, odnosno preformulirati i ispraviti ako je uočio pogrešku u djetetovu izričaju. Na primjer, kaže li dijete da će ono

plivati do bola, odrasla bi osoba trebala ispraviti djetetovu gramatičku pogrešku te proširiti njegovu rečenicu na način da izgovori: „Možemo plivati do bova, ali samo do onih koje su narančaste boje“. Za razliku od prvog načina, tijekom odraza i potkrjepljenja ponavlja se djetetova pravilno izgovorena rečenica te nakon toga proširuje. Cilj ponavljanja pravilno izgovorene rečenice pružanje je pozitivne povratne informacije te nastavak razgovora. Primjerice, ako dijete spominje da je bilo u parku, roditelj/odgojitelj ponavlja njegovu tvrdnju te nadodaje pitanje s kime je bilo u parku. Djetetov jezični razvoj može se pratiti učenjem slušanja, pripovijedanjem, učenjem novih složenijih pojmova i riječi, postavljanjem pitanja i slično. Najvažnije je poštivati djetetove želje i interese kako bi njegov jezični razvoj napredovao spontano, odnosno igrom.

2.2. Faze predverbalne komunikacije (od rođenja do kraja prve godine)

Predverbalna komunikacija jest temelj urednoga jezičnog razvoja djece. Od djetetova rođenja do kraja njegove prve godine predverbalna komunikacija dijeli se u četiri faze. Prva faza traje prva dva mjeseca djetetova života, odnosno od rođenja do osmog tjedna. Obilježja ove faze odražavaju fiziološko i emocionalno stanje bebe spontanom glasanjem, odnosno fiziološkim krikom i refleksnim glasanjem. Kada je dijete gladno, osjeća neku drugu potrebu ili je nezadovoljno, često to pokazuje uzdisajima, kašljem, plačem ili sličnim gestama. Također, spontano pokreće prstiće, ručice i nožice, ali i neke od govornih organa kao što su glasnice, usnice, donja vilica i jezik. Krik je od iznimne važnosti za procjenu psihološkog stanja djeteta. Krik zdravog djeteta glasan je s kratkim uzdahom i produljenim izdahom dok se simptomi mogućeg razvojnog poremećaja očituju u prodornom ili vrlo tihom kriku (Posokhova, 2008).

Prva faza uključuje stvaranje važnih senzomotoričkih veza u živčanom sustavu te postupno učenje slušanja i kontroliranja izgovora glasova. Slušanje kao važan čimbenik predverbalne komunikacije ima utjecaj na razvoj govora prije rođenja djeteta. Tijekom djetetova sazrijevanja u utrobi ono sluša i sposobno je razlikovati majčin od drugih glasova. Dokaz su tomu brojna iskustva roditelja koji su primijetili da njihova djeca nakon rođenja najviše vole one skladbe koje su im puštali dok su bili u utrobi. Stvaranje senzomotoričkih veza čini ovu fazu izrazito važnom za cjelokupni

govorni razvoj djece iako u njoj ne dolazi do pojave govornih glasova (Posokhova, 2008).

Druga faza razvoja govora traje od 2. do 5. mjeseca. Značajke ove faze pojava su gukanja i smijeha te usvajanje intonacijske kvalitete krika. Krik, u drugoj fazi razvoja govora, prestaje biti jednoličan te postaje izrazito bogat i izražajan. To omogućuje djeci da odraslina što jasnije iskažu svoje osjećaje i potrebe (Posokhova, 2008). Intonacijske kvalitete krika olakšavaju roditelju razlikovanje plača kojim se iskazuje neugoda od onoga koji nastaje iz potrebe za nošenjem. Oko 12. tjedna života učestalost krika postupno se smanjuje, a dijete koristi početno gukanje kao način oglašavanja. U tom životnom razdoblju dijete počinje izgovarati glasove k i g, odnosno ku i gu jer mu se jezik zbog ležanja na leđima prirodno naslanja na mekši dio tvrdog nepca (Apel i Masterson, 2004). Gukanje se smatra urođenim glasanjem djeteta te se povezuje s osjećajem ugone (Starc i sur., 2004). Upravo je zbog toga, u ovoj fazi, naglasak na emotivnoj komunikaciji između roditelja i djece. S obzirom da je gukanje svojevrsan način konverzacije djeteta s odraslina, neophodno je da oni odgovaraju na djetetovo gukanje jer mu time šalju pozitivnu povratnu informaciju te razvijaju djetetovu pragmatiku. Ako je dijete zdravo i odrasta u pozitivnoj, stimulativnoj okolini, trebalo bi aktivnije gukati u prisustvu odrasle osobe.

Treća faza počinje između 4-5. i traje do 7,5. mjeseca. U ovoj fazi djeca počinju testirati svoje mogućnosti te sve više koriste grlo, usta i jezik (Apel i Masterson, 2004). Ta njihova eksperimentiranja dovode do pojave brbljanja i raznih glasovnih igara. Povećanje usne šupljine stvara djeci veći prostor za razne složenije kretnje jezika koje, pak, omogućuju djeci izgovor novih suglasnika (Posokhova, 2008). Izgovaranje novih suglasnika dovodi ih do početnog slogovnog glasanja „baaa“, „maaa“, „taaa“ koje kasnije prerasta u slogovno brbljanje. Ova faza ima značajan utjecaj na djetetov govorni razvoj jer u ovome razdoblju djeca počinju spajati odvojene glasove u glasovne sekvence, a one su temelj na kojemu djeca stvaraju svoj govor (Posokhova, 2008).

Četvrta faza počinje između 20. i 25. tjedna i traje do 50. tjedna. U ovom razdoblju dječje brbljanje podsjeća na prave glasove materinskog jezika. Dolazi do kontroliranog ponavljanja istog sloga, kao npr. „ma-ma“, „ba-ba“ i slično. Brbljanjem dijete nastoji skrenuti pažnju na sebe. Slogovno brbljanje postaje samostalna

komunikativna aktivnost, a istovremeno se razvija i početno razumijevanje govora. Dijete aktivno sluša govor roditelja te ga nastoji razumjeti raznim aktivnostima u koje je uključen. Nakon 8.-9. mjeseca dijete počinje spajati različite slogove i izgovara ih koristeći geste. Primjerice, dijete kaže „pusa“, ali istovremeno prislanja ruku uz usta. Time slogovno glasanje postoje bogatiji proces. Na kraju razdoblja predverbalne komunikacije dijete koristi hotimičnu komunikaciju kako bi skrenulo pažnju odraslih na ono što želi. Tako će ono, na primjer, gledati u lutku i pružati ruke prema njoj te tim postupcima slati odrasloj osobi poruku da želi tu lutku. Isto tako, dijete je svjesno svog imena te reagira na njega. Sposobno je izvršiti neke jednostavne naredbe jer počinje percipirati svoju okolinu („Daj tati mobitel!“). Ovo je vrlo važna faza razvoja govora jer je dijete tada izrazito osjetljivo na usvajanje svih elemenata materinskoga jezika (Posokhova, 2008).

2.3. Razvoj govora od prve do sedme godine

Između 12. i 18. mjeseca započinje verbalno razdoblje u razvoju govora djeteta. Kao što i sam naziv razdoblja govori, u ovim trenucima dijete počinje izgovarati prve smislene riječi (Starc i sur., 2004). Od trenutka kada dijete izgovori svoju prvu smislenu riječ, razvoj se govora prati prema broju riječi koje upotrebljava (Posokhova, 2008). U tablici 1. je prikazan rast fonda riječi, odnosno rečenica, kod djece do njihove četvrte godine života.

*Tablica 1. Rast fonda riječi/rečenica kod djece do četvrte godine
(Andrešić i sur., 2010)*

Dob djeteta	Broj riječi/rečenica
15 – 18 mj.	Govori od 5 do 20 riječi
18 mj. – 2 god.	Koristi oko 50 prepoznatljivih rečenica
2 – 3 god.	Dužina je rečenice 2-3 riječi
3 – 4 god.	Koristi rečenicu od 3 do 4 riječi

U ovome razdoblju djeca vrlo brzo uče da riječi predstavljaju objekte, akcije i mišljenja. Time usvajaju jezična pravila: sintaksu, morfologiju i pragmatiku (Andrešić i sur., 2010). Prema Apel i Masterson (2004) druga godina djetetova života smatra se

presudnim razdobljem dječjega razvoja. U drugoj godini, osobito od 12. do 18. mjeseca, govor se sastoji od imenica i glagola koje je dijete usvojilo spontano iz okoline ili ih je stvorilo samo (ku-ku, am-am). U drugoj polovici druge godine dijete počinje stvarati svoje prve rečenice tako da povezuje dvije riječi (npr. „Gdje tata?“). Važno je napomenuti da dvogodišnjaci mnogo više razumiju nego što su sposobni samostalno se izraziti riječima (Posokhova, 2008).

Između druge i treće godine dijete je sposobno imenovati stvari koje svakodnevno koristi. Postavlja jednostavna pitanja te je u stanju odgovoriti na pitanja „tko? što? gdje?“. Govor djeteta ne sastoji se više samo od imenica i glagola, već koristi i zamjenice te priloge mjesta. U dobi između treće i četvrte godine povezano govori o stvarima koje su se dogodile. Razumije uzročno-posljedične odnose, postavlja pitanja „zašto? kada? što ako?“. Svjesno je da razvoj govora ovisi o dobi, stoga dijete prilagođava svoj govor kada razgovora s mlađima od sebe (Andrešić i sur., 2010).

Između četvrte i pete godine dijete je u stanju strukturirati rečenicu koja se sastoji od 4-6 riječi. Sve vrste riječi koristi gramatički pravilno te odgovara na pitanja „koliko? kako?“. Čim ne razumije riječ, pita za njezino značenje. Između pete i šeste godine dijete ima pravilan izgovor svih glasova. Prilikom pričanja priča isprepliće stvarnost i maštu. Nakon navršenih 5,5 godina može izdvojiti prvi glas u riječima te ima pojam o vremenu (Andrešić i sur., 2010).

Dijete u dobi od šest godina lako koristi složene rečenične strukture, usvaja apstraktne pojmove, npr. sreća, ljubav, smrt. Vodi duže razgovore te počinje primjenjivati pragmatiku kao jedan od sustava jezika (prilagođava govor socijalnim situacijama). Između šeste i sedme godine razvija fonološku svjesnost (izdvaja prvi i zadnji glas u riječima i slično). Shvaća da svaki glas ima svoj znak, odnosno slovo i obrnuto pa samim time i započinje pisati (Andrešić i sur., 2010).

Dijete usvaja i govor i izgovor postupno. Prvi glasovi koje ispušta nejasni su i akustički neodređeni. U glasovnom sustavu svakoga jezika, pa tako i hrvatskog, postoje glasovi ranog i kasnijeg sazrijevanja. Dok glasovi kasnijeg sazrijevanja zahtijevaju veću potrošnju glasova i složenije pokrete govornih organa, glasovi ranijeg sazrijevanja glasovi su jednostavni za izgovor. Između četvrte i pete godine dijete počinje sve glasove izgovarati čisto i ispravno, a do tada se djetetov govor često

poistovjećuje s tepanjem. U tablici 2. prikazana je pojava izgovora određenih glasova u odnosu na djetetovu dob (Posokhova, 2008).

Tablica 2. Dob pojave ispravnog izgovora glasova (Posokhova, 2008)

1-2	2-3	3,5-4,5	4,5-5
A,O,E,P,B	I,U,F,V,T,D,N,NJ,M,K,G,H,J	S,Z,C,Š,Ž,L,LJ	Č,Ć,DŽ,Đ,R

Usvajanjem fonda riječi, strukturiranjem rečenica prema sintaktičkim i morfološkim pravilima te usvajanjem izgovora glasa ne prestaje usvajanje jezika. Dijete ulaskom u školski sustav nastavlja svoj jezično-govorni razvoj. Govor je aktivan proces koji se uči i razvija cijeli život (Andrešić i sur., 2010). Za razvoj govora je, isto tako, vrlo važno dobro razvijeno osjetilo sluha i vještina slušanja. Uspješnom razvoju govora prethodi slušanje jer je ono receptivna jezična djelatnost pomoću koje djeca započinju svoj jezični razvoj.

3. SLUH I SLUŠANJE

Sluh je jedan od važnih čimbenika govornog razvoja djece koji je razvijen već pri samom rođenju. Sluhom dijete prima zvučne informacije koje ga okružuju (Starc i sur., 2004). Potrebna je posebna briga roditelja o zdravlju djetetova slušnog aparata kako bi dijete imalo normalan razvoj slušnih i spoznajnih sposobnosti. Pravilnom funkcioniranju slušnog aparata štete česte upale grla i uha, prehlade, začepljen nos i slične bolesti. Na pravilan razvoj djetetova sluha utječe i kvalitetno zvučno okruženje u kojemu boravi. Svojstva kvalitetnoga zvučnog okruženja su: jasnoća i izmjenjivanje razdoblja tišine i zvučnog događanja. Jasnim izvorom zvuka smatraju se oni zvukovi za koje dijete može odrediti odakle dolaze. Jasne zvukove može pratiti i zaključiti da se zvuk mijenja ovisno o kretanju izvora zvuka. Ta mogućnost izrazito je važna za daljnji slušni i spoznajni razvoj djeteta. Što se tiče izmjenjivanja razdoblja tišine i zvučnog događanja, najvažnija izmjena je izmjena dnevnoga i noćnoga zvučnog okruženja. Noćna tišina i promjena jakosti zvučnih podražaja s buđenjem omogućuje djeci spremnost na obraćanje pozornosti i uočavanje mogućih promjena u zvučnom okruženju (Čudina-Obradović, 1996).

Važno je kod djece poticati razvoj slušanja s razumijevanjem. Bez slušanja s razumijevanjem dijete ne može: usvajati nova znanja i vještine, slijediti upute i čitati s razumijevanjem. Postoji više načina čitanja priča pomoću kojih roditelji i odgojitelji mogu unaprijediti djetetovu sposobnost slušanja s razumijevanjem. Helen Likierman i Valerie Muter (2007) navode neke: postavljanje određenog pitanja vezano uz događaje u priči, npr.: „Zašto je Crvenkapica išla baki u posjet?“, poticanje djeteta da samo prepriča što se dogodilo na jednoj strani priče, mijenjanje uloga (roditelji postaju slušatelji, a djeca pripovjedači), pomaganje djetetu da predvidi završetak priče izvodeći zaključke te razvijanje osjećaja za poukom priče.

4. PREDČITAČKE VJEŠTINE

Predčitačke vještine preduvjet su i nužna znanja koja djetetu omogućavaju lakše i brže usvajanje vještine čitanja (Čudina-Obradović, 2002). Usvajanje tih vještina spada pod najvažniji zadatak predškolskog djeteta. Da bi bilo spremno usvojiti te vještine, potrebna mu je razvijena svijest o pisanom jeziku. Ona se razvija vrlo rano, već između djetetove 2,5 i 3 godine. Ukoliko do određenog razdoblja djetetova života, točnije do treće godine, ne dođe do razvijanja svijesti o pisanom jeziku, stručnjaci smatraju da će dijete biti problematičan čitač (Čudina-Obradović, 1996). Predčitačke vještine obuhvaćaju osjetljivost za smisao i karakteristike pisanoga jezika. Čudina-Obradović (1996) dijeli razvoj predčitačkih vještina u četiri faze: funkcija i svrha pisanoga jezika, pojmovi o tehničkim i dogovornim karakteristikama pisma, svijest o uporabi glasovne strukture riječi u čitanju te grafo-foničko znanje.

Funkcija i svrha pisanog jezika

Dijete s 2 i 3 godine postaje svjesno funkcije i svrhe pisanog jezika. Ono uspostavlja vezu između pisanog teksta i poruke koju taj tekst nosi, te može prepoznati i imenovati radnju čitanja i pisanja. Pojavljivanje svega prethodno nabrojanog uvelike ovisi o okolini u kojoj dijete odrasta. Ako nije u pozitivnom, poticajnom okruženju koje ga motivira za susrete s pisanim informacijama, nije vjerojatno da će pokazivati svjesnost o funkciji i svrsi jezika.

Pojmovi o tehničkim i dogovornim karakteristikama pisma

Ova se razvojna razina pojavljuje između djetetove 4. i 5. godine. Djeca osvješčuju da je svaka riječ zasebna vizualna jedinica i da se svako slovo razlikuje. Percipiraju osnovne interpunkcijske znakove te prihvaćaju smjer pisanja (slijevana-desno i odozgo-dolje). U ovoj fazi dolazi i do primjene abecednog načela.

Svijest o uporabi glasovne strukture riječi u čitanju

Između 5. i 6. godine dijete pokazuje da razumije rimu, zabavlja se rastavljanjem riječi na glasove te uočava aliteracije. To nam pokazuje da su djeca u ovoj fazi naglo poboljšala svoje sposobnosti prepoznavanja glasovne strukture riječi. „Ta je svijest osnova za razvoj čitačke vještine, jer omogućuje djetetu da tijekom

glasovnoga govora podijeli u apstraktne jedinice- foneme koji će odgovarati pisanim simbolima-slovima (Čudina-Obradović, 1996, str.20).

Grafo-foničko znanje

U ovoj je fazi djetetova spremnost za učenjem čitanja na samom vrhuncu. Dijete uspostavlja vezu između glasa i slova, a samim time poboljšava predčitačku vještinu raščlambe riječi na glasove.

4.1. Razvoj predčitačkih vještina

Iz svega do sada rečenoga proizlazi zaključak da je usvajanje predčitačkih vještina jedna od najvažnijih stavki u životu predškolskog djeteta. Kako bi ono bilo što uspješnije u izvršavaju tog zadatka, potrebno mu je poticajno okruženje koje će mu osvijestiti i olakšati primjenu predčitačkih vještina. Dijete te vještine stječe spontano, u svakodnevnim aktivnostima. Upravo je zbog toga najvažnije da roditelji razgovaraju s djecom, čitaju im, nastoje na sve načine proširiti njihov vokabular i znanje o predmetima i bićima te da svakodnevno ističu važnost i pozitivno djelovanje čitanja. Isto tako, djeci treba biti omogućen kutić čitanja i pisanja u kojemu oni mogu aktivno isprobavati svoje vještine pisanja, upoznavati se s raznim knjigama slikovnicama te vježbati držanje olovaka i ostalog pisaćeg pribora (Čudina-Obradović, 1996).

5. VJEŠTINA ČITANJA

Čitanje je vještina koja, za razliku od govora, zahtijeva poučavanje jer nije urođena. Prema Miri Čudini-Obradović (1996) smisao čitanja jest razumijevanje poruke koju je pisac ostavio u pisanom obliku. S obzirom da je čitanje najvažnija obrazovna vještina koja izrazito utječe na djetetov razvoj, zadatak je odgojitelja i ostalih sudionika odgojno-obrazovnog procesa poticanje i stvaranje nužnih preduvjeta za ovladavanje istim. Likierman i Muter (2007) navode da se ti preduvjeti sastoje od osnovnih i specifičnih vještina. Specifičnim vještinama pripadaju fonološka svijest i poznavanje slova abecede. Osnovne se vještine sastoje od bogaćenja govornoga vokabulara, slušanja priča te usvajanja pojma tiska. Usvajanje specifičnih vještina omogućuje djetetu shvaćanje veze između govora i pisma, poimanje da se svaka riječ sastoji od glasova, a da svaki glas ima svoju pripadajuću pisanu oznaku (slovo) i obrnuto. Primjerice: riječ baka sastoji se od glasova b-a-k-a. Pri čitanju riječi „baka“ dijete prvo „slovo b“ dešifrira i čuje kao prvi „glas b“. Kada dijete počne povezivati glas s određenim slovom, odnosno, kada počne primjenjivati abecedno načelo, ono je doseglo fazu potpunog razvoja glasovne osjetljivosti. Uz ustrajan rad vještina čitanja postupno napreduje u sposobnost čitanja koja se očituje u točnom dekodiranju i potpunom razumijevanju pročitano (Čudina-Obradović, 2014).

5.1. Unutarnji i vanjski preduvjeti za razvoj čitanja

Mira Čudina-Obradović u svojoj knjizi (2014) preduvjete za razvoj čitanja dijeli na unutarnje i vanjske. Dok su unutarnji čimbenici neoštećenost funkcije i građe živčanih putova, vanjski su materijalna i socijalna okolina ranoga djetinjstva, nenamjerno i namjerno podučavanje, vrtić/škola, vršnjaci te kulturalni čimbenici (stavovi okoline prema pismenosti i knjigama). Unutarnji preduvjeti za razvoj čitanja dokazuju da sposobnost čitanja ovisi i o genetskim čimbenicima. Uzimajući u obzir tu činjenicu, jasno je da se djeca mogu znatno razlikovati u mogućnostima usvajanja vještine čitanja. Izravan utjecaj na djetetovo čitanje imaju i vanjski, prethodno nabrojani, preduvjeti. Obitelj se smatra najvećim utjecajem i to ne samo zbog genetike, nego zbog stvaranja pozitivnog/negativnog ozračja u kojemu dijete odrasta te prenošenja vlastitih stavova i vrijednosti o čitanju. Razvoj djetetovih čitalačkih

spособnosti ovisi o navikama obitelji, odnosno o njihovoj želji da ih namjerno ili spontano potiču raznim govornim i čitalačkim aktivnostima. Za pravilan razvitak govornog i čitalačkog funkcioniranja potreban je uzajamni utjecaj unutarnjih i vanjskih preduvjeta, točnije, utjecaj nasljeđa i okoline. Ukoliko odgojitelji ili ostali stručni suradnici primijete da dijete ima slabije razvijene naslijeđene strukture, njihov cilj mora biti da oni kao okolina nastoje što više utjecati na njegov razvoj.

5.2. Poticajno čitanje djetetu

Poticajnim se čitanjem smatra ono čitanje u kojemu dijete aktivno sudjeluje. Takvo, zajedničko, čitanje potiče razvoj djetetovih govornih sposobnosti. Dokaz tomu brojna su istraživanja koja navode da redovito čitanje djetetu od njegove druge godine poboljšava govorni razvoj. Poticajno čitanje, za razliku od klasičnog čitanja, više nalikuje na razgovor. Čitanje se prilagođava djetetovim komentarima i interesima, stoga često dolazi do prekida faze čitanja kako bi se razgovaralo o slikama i tekstu. Roditelj mora biti sposoban procijeniti djetetove govorne mogućnosti te prilagoditi svoj način čitanja njihovu stupnju razvoja. Uloga je roditelja i odgojitelja postupno otežavanje i vođenje djeteta u sve složenije jezične strukture. Primjerice, čitač će od djeteta u dobi od dvije godine zahtijevati da imenuje stvar ili biće sa slike dok će od starijeg djeteta tražiti da tu stvar opiše i kaže njezinu funkciju (Čudina-Obradović, 1996).

Mira Čudina-Obradović (1996) navodi sljedeća načela poticajnog čitanja:

1. Korisnije je djetetu postavljati pitanja vezana uz tekst, nego zahtijevati od njega da mirno sluša ili pokazuje na sliku koju čitač imenuje.
2. Govor roditelja, odnosno govor čitača mora sadržavati više od samoga teksta (on mora poticati dijete na komunikaciju raznim pohvalama, proširenjima odgovora, objašnjavanjem, ispravljanjem i davanjem primjera).
3. Postupno se povećavaju zahtjevi za samostalnim govorom djeteta (ne čitamo jednako djetetu od dvije godine i djetetu od tri godine).

Ova načela nastoje stvoriti interakciju između roditelja i djeteta prilikom čitanja slikovnica i priča. Jedan od načina čitanja kojim roditelji pozitivno utječu na djetetov stav prema čitanju i knjigama jest dijaloško čitanje.

5.3. Dijaloško čitanje slikovnice

Slikovnica je prva knjiga s kojom se dijete susreće u svome životu. Ona je temelj stvaranja djetetove navike čitanja i poštovanja knjiga. Upravo je zbog toga izrazito važan način na koji roditelji/odgojitelji djetetu čitaju slikovnicu. Oni prvo moraju stvoriti vedru, poticajnu okolinu i prezentirati čitanje slikovnice kao nešto veselo, spontano i zanimljivo. Naglasak je na tomu da odrasli i djeca zajedno čitaju, da istodobno gledaju slike i tekst. To se najlakše postiže tako da dijete sjedi odraslome u krilu. Dijaloško se čitanje slikovnice može podijeliti na jednostavnu i složenu razinu, ovisno o dobi i govornom razvoju djeteta (Čudina-Obradović, 1996).

U jednostavnoj se razini raznim oblicima komunikacije, nastoji poticati dijete na govor. Neki od oblika komunikacije su: postavljanje poticajnih pitanja, obogaćivanje odgovora, pohvala i hrabrenje, uvažavanje djetetova zanimanja i vedrina i šala. Poticajna pitanja potiču dijete na samostalan govor. Dakle, roditelji/odgojitelji trebali bi nastojati koristiti otvorena, a ne zatvorena pitanja. „Je li mrav mala životinja?“ primjer je zatvorenog pitanja koje djetetu ne omogućuje nikakav daljnji razgovor i ne smatra se poticajnim pitanjem. Primjerenije oblikovano pitanje bilo bi: „Možeš li mi opisati mrava?“ (Čudina-Obradović, 1996). Kako djetetu ne bi dosadilo čitanje slikovnice, odrasli bi trebali svaki djetetov odgovor obogatiti novim pitanjem. Taj proces Mira Čudina-Obradović naziva obogaćivanjem odgovora. Kada primijete da je dijete usvojilo imenovanje predmeta, morali bi početi postavljati pitanja o ulozi djelovanja tog predmeta. Recimo, ako znamo da je dijete usvojilo imenovanje životinje krave, slijedeća bi pitanja trebala biti: „Gdje krava živi?“, „Što krava jede?“, „Što nam krava daje?“ i slično. Kada dijete ispravno odgovori na pitanje, odrasla osoba ponavlja djetetov odgovor, a time mu šalje jasnu povratnu informaciju te mu daje do znanja da je ono ispravno odgovorilo. Kaže li dijete pogrešan odgovor, odrasla osoba ne ističe tu pogrešku, već jasno govori ispravan odgovor.

Tijekom dijaloškog čitanja slikovnice naglasak je na djetetovim komentarima. Ukoliko odrasla osoba potiče djetetove komentare, hvali ih i hrabri, vjerojatnije je da će dijete ponoviti tu radnju. Naprimjer, ako dijete kaže da djevojčica u slikovnici ima šešir na glavi, odrasla bi osoba trebala pohvaliti djetetovo samostalno govorno ponašanje kako bi ono shvatilo da je točno prepoznalo predmet. Ignoriranjem

djetetovih pokušaja samostalnoga izražavanja šaljemo mu poruku da nas ne zanima ono što govori ili da govori pogrešno. Važno je da dijete osjeti poštovanje njegovih zanimanja. Dopustimo mu da se izrazi iako taj razgovor možda neće biti vezan uz našu temu. Neophodno je da dijete povezuje čitanje s igrom. To uvelike ovisi o osobi koja provodi dijaloško čitanje. Dijete se treba osjećati ugodno, poštovano i sigurno (Čudina-Obradović, 1996).

Složenija se razina dijaloškog čitanja primjenjuje kod starije djece koja su sposobna koristiti se duljim i složenijim jezičnim konstrukcijama. U složenijoj razini manji je broj postupka poticanja dječje komunikacije. Mira Čudina-Obradović navodi sljedeće postupke:

1. Postavljanje pitanja slobodnog odgovora
2. Proširenje djetetova izričaja
3. Vedrina i šala

Kvaliteta dijaloškog čitanja itekako ovisi o odraslim osobama, o njihovoj spremnosti da uplove u svijet mašte te da na sve moguće načine nastoje poticati djetetov interes za čitanjem i slobodnim govornim izražavanjem. Ako su osobe koje planiraju provoditi dijaloško čitanje s djetetom nestrpljive, preambiciozne, monotone i neključene, bolje je da taj proces uopće ne započnu jer bi svojim postupcima mogli izazvati negativne posljedice. Dijete bi se moglo osjećati posramljeno te odbijati svako buduće nastojanje čitanja (Čudina-Obradović, 1996).

6. RANA PISMENOST

„Predčitalačko razdoblje najvećim dijelom određuje rana pismenost (eng. *early literacy*), koja obuhvaća sposobnosti i vještine koje su pretkazatelji vještine čitanja u kasnijem školskom razdoblju“ (Kuvač Kraljević, 2015, str.53).

Rana se pismenost, kao što i sam naziv govori, odnosi na vještine i sposobnosti koje se usvajaju u predškolskom razdoblju. Neki autori smatraju da ranoj pismenosti prethodi izranjajuća pismenost. Ona prikazuje proces koji se može javiti u djetetovoj prvoj godini, a označava samostalni, spontani interes djece za pisanim sadržajem, bez ikakvog poticaja odraslih osoba (Kuvač Kraljević, 2015). S obzirom da je jezični razvoj djeteta individualan proces, izranjajuća se pismenost kod neke djece može pojaviti i u kasnijoj dobi, ovisno o tome koliko je dijete izloženo pisanom materijalu. Pomoću izranjajuće pismenosti dijete se priprema za razdoblje rane pismenosti.

Među vještinama koje čine ranu pismenost posebno se ističu sljedećih šest (Kuvač Kraljević i Lenček, 2012): fonološka svjesnost, rječnik, pripovijedanje, interes za tisak, koncept tiska, imenovanje slova.

6.1. Fonološka svjesnost

U posljednje vrijeme tema brojnih istraživanja jest fonološka svjesnost čime su predškolski i školski sustav postali svjesni važnosti tog pojma. Iako se termin fonološka svjesnost često poistoznačuje s pojmovima fonološka osjetljivost, fonemska osjetljivost i slično, valjalo bi napomenuti da ti pojmovi nisu istoznačnice.

Fonološka svjesnost sposobnost je rastavljanja riječi na glasove i sastavljanja glasova u riječi, povezivanje glasova sa slovima te razumijevanje napisane riječi (Andrešić i sur., 2010). Pavliša i Lenček (2011) navode da se fonološka svjesnost odnosi na prepoznavanje, stvaranje i vladanje manjim dijelovima od riječi i očituje se npr. prepoznavanjem riječi koje se rimuju, prebrojavanjem slogova, odvajanjem početka riječi od kraja te izdvajanjem glasova u riječ. Kao i svi drugi segmenti jezičnog razvoja djeteta, razvoj fonološke svjesnosti proces je koji se odvija u slijedu, odnosno, u razinama. Te razine idu od svjesnosti većih jedinica (slogova, rima) do više razine osjetljivosti. U toj razini djeca shvaćaju da postoje male jedinice, tj. fonemi u svim pozicijama unutar riječi (Pavliša i Lenček, 2011). Sposobnost rastavljanja izgovorenih

riječi na odgovarajuće fonološke segmente osnovni je preduvjet koji djeca moraju zadovoljiti da bi mogli usvojiti povezanost grafema i fonema (Kolić-Vehovec, 2003). Fonološka svjesnost definira se kao svjesnost fonoloških segmenata koji su više-manje reprezentirani abecednom ortografijom (Blachman, 2000, prema Kolić-Vehovec, 2003). Prepoznavanje rime smatra se početkom shvaćanja fonološke strukture riječi i pomak od same orijentiranosti na značenje riječi. Djeca se susreću s rimom između treće i četvrte godine (Pavliša i Lenček, 2011). Daljnji „stupnjevi razvoja fonološke svjesnosti u djeteta urednog jezično-govornog razvoja su: prepoznavanje i segmentacija slogova (4-5 godina), prepoznavanje prvog glasa u riječi (5,5 godina), rastavljanje riječi na glasove i sastavljanje u smislene cjeline - riječi (6 godina), stvaranje veze između glasa i slova (6,5 godina) te sposobnost stvaranja novih riječi dodavanjem, oduzimanjem ili premještanjem glasova u riječima (7 godina)“ (Andrešić i sur., 2010, str. 65).

Sardelić i suradnici (2007) smatraju da je za usvajanje i izvršavanje zadataka fonološke svjesnosti potrebno sudjelovanje: kognitivnih sposobnosti, kratkoročnoga verbalnog pamćenja te jezičnog razumijevanja. Zaključak je da djeca prvo moraju razumjeti određeni govorni isječak, onda ga dovoljno dugo zadržati u pamćenju kako bi nad njime mogli izvesti određenu govornu vještinu fonološke svjesnosti te na kraju govorno realizirati taj isječak.

U predškolskoj se dobi fonološka svjesnost može podijeliti na ranu i kasniju. Dok se rana fonološka svjesnost odnosi na sličnost glasova te nastaje kao dio normalnoga jezičnog razvoja, kasnija se odnosi na jasnu svjesnost fonema i temelji se na artikulacijskim vještinama djeteta (Sardelić i sur., 2007).

Iz činjenice da je za čitanje i pisanje važna mogućnost razdiobe riječi na manje jedinice - prvo na slogove, zatim prepoznavanje rime te dijeljenje na foneme, proizlazi zaključak da je za razvoj čitanja i pisanja ključna fonološka svjesnost (Kolić-Vehovec, 2003, prema Blaži i sur., 2011). Značaj fonološke svjesnosti za usvajanje čitanja potvrđuje i tvrdnja da se teškoće u čitanju i disleksija javljaju zbog određenoga fonološkog nedostatka (Nicolson i Fawcet 2008, prema Pavliša i Lenček, 2011). Još jedan dokaz o povezanosti čitanja i fonološke svjesnosti jest istraživanje koje su proveli Catts i suradnici na 604 mlađih ispitanika s teškoćama u čitanju. Preko 70 % ispitanika u anamnezi je imalo jezične teškoće i poremećaje koji su uključivali teškoće

u razvoju fonološke svjesnosti i teškoće u artikulaciji tijekom predškolskog razdoblja (Catts i sur., 1999, prema Milošević i Vuković, 2016).

Djetetova razina fonološke svjesnosti na kraju vrtićkoga razdoblja najbolji je pretpokazatelj uspješnosti čitanja u prvom razredu, a i kasnije. Ona djeca koja imaju poteškoće s prepoznavanjem riječi i fonološkim kodiranjem zbog nedovoljno razvijene fonološke svjesnosti imaju velike predispozicije za pojavom teškoća u čitanju i pisanju (Kolić-Vehovec, 2003, prema Blaži i sur., 2011).

6.2. Jezične igre namijenjene poticanju fonološke svjesnosti djece predškolske dobi

Jezični jezik, kao sredstvo komunikacije, temelj je u svim aktivnostima u predškolskoj ustanovi, a dječja ovladanost jezikom temelj je njihovog rasta i razvoja. Jezik se usvaja spontano, igrom, u djetetovu prirodnom okruženju.

„Jezičnu igru je najjednostavnije i najtočnije odrediti kao prostor u kojem se odrasli i djeca oslobađaju u vlastitom jeziku, u kojem doista uživaju u njemu intuitivno svladavajući pravila i stječući sposobnost postupiti u skladu s pravilima ili ih (svjesno) prekršiti. Igrajući se, djeca, kao i odrasli, samo znatno intuitivnije, neprestano koračaju na razmeđu dvaju jezičnih svjetova, jednoga pravilnoga i uobičajenoga i drugoga odmaknutoga, nepravilnoga i obilježenoga posebnostima.“ (Peti-Stantić i Velički, 2008, str.7).

Autorica Ilona Posokhova jezičnu djelatnost u knjizi *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece* (2008) dijeli na igre za razvoj slušne pažnje, igre za razvoj govornog sluha, igre za razvoj fonemske percepcije, igre za razvoj govorne motorike, igre za razvoj fiziološkog i govornog disanja, igre za razvoj glasa te igre za razvoj fine motorike. Dok su autorice Anita Peti-Stantić i Vladimira Velički jezične igre u knjizi *Jezične Igre* (2008) podijelile su na igre slušanja i govorenja te na igre čitanja i pisanja.

S obzirom da se fonološka svjesnost ne razvija spontano, potrebno ju je ciljano razvijati raznim jezičnim igrama. Neke od jezičnih igara, u knjizi *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece* (2008) pomoću kojih se potiče razvoj fonološke svjesnosti su:

Uhvati glas

Svrha: traženje određenoga glasa u riječima na temelju slušne percepcije.
Opis igre: voditelj kaže djetetu da pažljivo sluša i odredi koje od izgovorenih riječi imaju zadani glas. Voditelj izgovora pojedine riječi i kad je dijete čulo određeni glas, mora ga „uhvatiti“ (pljesnuti dlanovima), kada tog glasa nema – ne plješće.

Primjer: „Kada čuješ glas Š, plješći dlanovima: sok, šaka, mašta, mast, njuška, miš, sirup, list, lišće.

Gdje je glas?

Svrha: traženje pozicije glasa u riječima na temelju slušne percepcije.
Materijal: crtež vlaka koji se sastoji od lokomotive i dva vagona (ili traka od kartona u boji podijeljena na tri dijela jarkim linijama), mala papirnata zastavica ili figurica.
Opis igre: Voditelj izgovara pojedine riječi u kojima se zadani glasovi javljaju na različitim pozicijama. Kada čuje riječ, dijete treba na slici pokazati poziciju zadanoga glasa u riječi. Kad se glas nalazi na početku, u sredini ili na kraju riječi, dijete stavi zastavicu (figuricu) na lokomotivu, prvi ili zadnji vagon (ili u prvi, srednji ili zadnji kvadrat na traci).

Primjer: Stavi zastavicu u vagončić vlaka u kojem se nalazi glas Š u riječima: šuma, kruška, kokoš.

Uhvati slog

Svrha: razvijanje slušnog pamćenja, slušne pažnje i fonematske percepcije na razini sloga.

Materijal: 10 sitnih jednoličnih predmeta (žetoni ,figurice).

Opis igre: Voditelj kaže: „Izgovarat ću razne slogove. Kada začuješ slog SA, plješći dlanovima.“ Zatim voditelj izgovara niz akustički bliskih slogova: Sa, Ša, Ca, Sa, Ča, Sa.“ Kad je dijete ispravno reagiralo pljeskom na zadani slog, voditelj nudi sljedeći zadatak: „Jesi li pozorno slušao? Sada stavi na stol toliko figurica (žetona) koliko puta si čuo slog SA“.

Okreni riječ

Svrha: aktiviranje fonda riječi, slogovna analiza riječi.

Opis igre: Voditelj izgovora riječ naopako, npr. „azok“ (koza). Dijete mora pogoditi koja je to riječ. Zatim mijenjamo uloge. Tu je igru najbolje igrati u skupini. U tom slučaju jedno dijete izlazi iz sobe dok ostala smišljaju riječ koja će se izgovoriti naopako. Zatim zovu dijete koje je izašlo te mu izgovaraju riječ naopako da je pogodi. Voditelj prati da djeca ne griješe.

Tko je pozoran?

Svrha: traženje zajedničkog početnog glasa u riječima, aktiviranje aktivnog fonda riječi.

Materijal: sličice na određeni glas.

Opis igre: Voditelj kaže djetetu: „Sada ću ti pokazati slike i imenovati ih, slušaj me pažljivo i pogodi, koji je glas zajednički u svim tim riječima.“ Zatim voditelj pokazuje i imenuje slike, koje počinju, naprimjer glasom R: rak, radio, ruža, ronilac, rep. Kada je dijete dalo ispravan odgovor, voditelj nastavlja: „Točno, sve te riječi imaju na početku glas R, a sada pokušaj sam imenovati sličice.“ Poslije predlažemo djetetu da samo smisli riječi koje također počinju glasom R. Postupno možemo usložiti igru traženjem zajedničkog glasa u poziciji na kraju ili u sredini te imenovanjem riječi sa zadanim glasom određene tematske skupine – namirnice, pokušstvo, životinje itd.).

7. PRIMJERI IZ METODIČKIH PRAKSI

S ciljem pisanja završnog rada, u dječjem vrtiću „Petrinjčica“ (Petrinja), provedene su aktivnosti kojima je promatrana razina fonološke svjesnosti djece. Aktivnosti su provođene u starijoj mješovitoj skupini „Suncokreti“. U okviru aktivnosti korištene su tri slikovnice: *Male priče o velikim slovima: moja prva abeceda* (Zvonimir Balog), *Pipi istražuje tajnu slova: edukativna slikovnica za učenje početnoga čitanja* (Jadranka Bralić), *Abeceda nije greda* (Pajo Kanižaj) te radni listići koje je osmislila provoditeljica aktivnosti. Slikovnice su koncipirane na način da obuhvaćaju sva slova abecede te da svako slovo ima svoju priču ili rimovanu pjesmicu. Radni listići su, isto tako, bili usredotočeni na jedno slovo. U aktivnostima su sudjelovala samo djeca koja imaju 5 ili više godina i ne znaju čitati i to 6 djevojčica i 4 dječaka. Koristeći slikovnice, nastojalo se dokazati utjecaj čitanja priča na razvoj fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi.

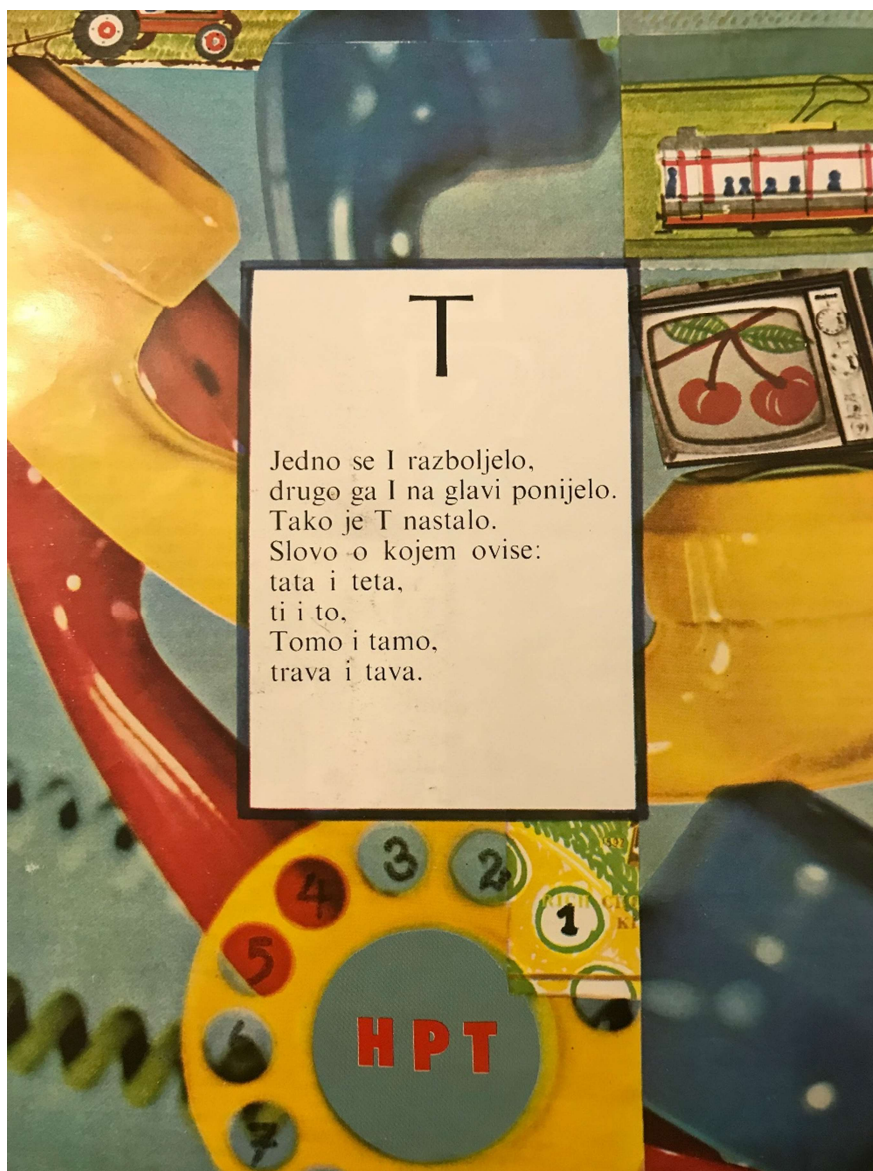
Aktivnost je započinjala ujutro, nakon doručka. Sa svakim se djetetom (koje je sudjelovalo u aktivnosti) radilo individualno. Ono je odvedeno u centar čitanja i pisanja te mu je ponuđen radni listić vezan uz slovo koje se taj dan usvajalo. Djeci su čitani zadaci te im nije ništa nametnuto. Nakon rješavanja radnog listića ponuđene su im na izbor tri prethodno nabrojane slikovnice te im je iz odabrane slikovnice pročitana priča ili pjesmica vezana uz slovo koje je obrađivano. Potom se razgovaralo o pročitanim. Djeca su dobila listić koji su prethodno rješavali kako bi ga ponovno riješili. Rezultati rješavanja listića nakon čitanja priče bili su bolji nego rezultati prije. Na slikama 3, 4, 5, 6, 7 i 8 vidljivi su primjeri riješenih radnih listića djece koja su sudjelovala u aktivnosti.

Djeca su bila spremna na suradnju te su se veselila provođenju aktivnosti. Zainteresirano su rješavali listiće i slušali priče. S obzirom da se uvijek nastojalo raditi s istom djecom, postojala je mogućnost praćenja njihova napretka. Jedna je djevojčica pokazala izniman napredak. Potvrdila je da je slične vježbe počela rješavati i s roditeljima kako bi bila što spremnija za iduće aktivnosti. Uočeno je da djeca najbolje znaju ono slovo koje je početno slovo njihova imena. Upoznavanjem svih slova hrvatske abecede, odgojiteljice su se zainteresirale za način provedbe aktivnosti te su pronašle nove slikovnice koncipirane na isti način kako bi nastavile s djecom vježbe usvajanja slova. Odgojitelji trebaju nastojati što više poticati djecu na sudjelovanje u

raznim jezičnim igrama jer jezična sposobnost nije urođena, već je potencijalna sposobnost čiji napredak ovisi o radu roditelja, odgojitelja i djeteta (Peti-Stantić, 2019).

Slika 1. Primjer pjesmice o slovu „M“ iz knjige Zvonimira Baloga

Slika 2. Primjer pjesmice o slovu „T“ iz knjige Zvonimira Baloga

1. U sredini je slika FOTOAPARATA. Zaokruži slovo kojim započinje riječ FOTOAPARAT.

F R

A E

2. Zaokruži riječ u kojoj vidiš slovo F.

BAKA FRULA

KULA KUĆA

FEN FARMA

Slika 3. Primjer radnog listića koji je rješavan prije čitanja pjesmice o slovu „F“

1. U sredini je slika FOTOAPARATA. Zaokruži slovo kojim započinje riječ FOTOAPARAT.

F R

A E

2. Zaokruži riječ u kojoj vidiš slovo F.

BAKA ERULA

KULA KUĆA

FEN FARMA

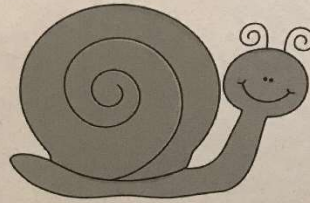
Slika 4. Primjer ranog listića koji je rješavan nakon čitanja pjesmice o slovu „F“

1. U sredini je slika PUŽA. Zaokruži slovo kojim započinje riječ PUŽ.

F

J

M

E

„Počinje na slovo N.“

2. Zaokruži riječ u kojoj vidiš slovo P.

MUHA

STOPALO

PEKMEZ

MAJMUN

MOLITVA

PAS

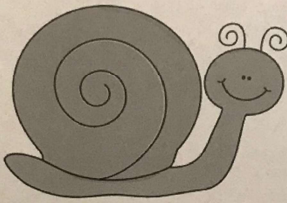
„Ne znam slovo P.“

Slika 5. Primjer radnog listića koji je rješavan prije čitanja pjesmice o slovu „P“

1. U sredini je slika PUŽA. Zaokruži slovo kojim započinje riječ PUŽ.

F J

M E

„Pa teta zezala me, tu nema P.“

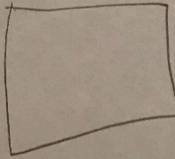
2. Zaokruži riječ u kojoj vidiš slovo P.

MUHA STOPALO

PEKMEZ MAJMUN

MOLITVA PAS

„P kao papir.“

Slika 6. Primjer radnog listića koji je rješavan nakon čitanja pjesmice o slovu „P“

1. Zaokruži slovo B.

A D B C

2. Riječ BAKA počinje na koje slovo?

D G F B

3. Zaokruži riječ u kojoj vidiš slovo B.

MAMA

TETA

BUBAMARA

TIGAR

IGLA

BUMBAR

4. Nacrtaj neki predmet, životinju, pojavu koja počinje sa slovom B.

- Ne znam nacrtati ništa što se zove na slovo B.
- Ne znaš nijednu životinju na slovo B?
- Ne, samo dobra znam, a njega ne znam nacrtati.

Slika 7. Primjer radnog listića koji je rješavan prije čitanja pjesmice o slovu „B“

1. Zaokruži slovo B.

A D B C

2. Riječ BAKA počinje na koje slovo?

D G F B

3. Zaokruži riječ u kojoj vidiš slovo B.

MAMA	TETA
BUĀMARA	TIGAR
IGLA	BUMBAR

4. Nacrtaj neki predmet, životinju, pojavu koja počinje sa slovom B.

Slika 8. Primjer radnog listića koji je rješavan nakon čitanja pjesmice o slovu „B“

8. ZAKLJUČAK

Detaljnom analizom literature te provođenjem aktivnosti u vrtiću možemo zaključiti da je govor temelj ljudske komunikacije te da je on osnovno sredstvo kojim ljudi izražavaju svoje misli, osjećaje i stavove. Govor je urođena sposobnost te ga dijete usvaja spontano. Nakon usvajanja govora dijete je spremno za usvajanje drugih vještina poput slušanja, čitanja i pisanja. Djeca u svim odraslima traže model pa iz toga proizlazi zaključak da odrasli moraju biti pravilan govorni uzor djeci te da trebaju u djetetovoj blizini isticati važnost jezika i jezičnog razvoja.

Dijaloško čitanje i razne jezične igre izvrstan su primjer aktivnosti koje roditelji i odgojitelji mogu provoditi s djecom. Jezične igre najprirodniji su način pomoću kojeg oni mogu poticati jezični razvoj djeteta. Iz provedenih aktivnosti u vrtiću možemo zaključiti da djeca rado sudjeluju u jezičnim igrama te da one pozitivnu utječu na njih. S obzirom da one često gube na važnosti, zadovoljna sam provedbom i ishodom aktivnosti.

Usvajanje fonološke svjesnosti jedan je od najvažnijih ciljeva u razvoju predškolskog djeteta jer ona izravno utječe na mnoge oblike djetetova razvoja. Smatram ovu temu vrlo zanimljivom jer se fonološkoj svjesnosti ne pridaje onolika važnost koliku ona zaslužuje.

9. LITERATURA

Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010). Kako dijete govori?. Zagreb: Planet Zoe.

Apel, K., Masterson, J. J.(2004). Jezik i govor od rođenja do 6. godine. Lekenik: Ostvarenje.

Blaži, D., Buzdum, I., Kozarić-Ciković, M.(2011). Povezanost uspješnosti vještine čitanja s nekim aspektima fonološkog razvoja. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 47, 2,14-25.

Čudina-Obradović, M.(2002). Čitanje prije škole. Priručnik za roditelje i odgojitelje. Zagreb: Školska knjiga

Čudina-Obradović, M.(1996). Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3.do 10.godine.Zagreb: Školska knjiga.

Čudina-Obradović, M. (2014). Psihologija čitanja od motivacije do razumijevanja. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.

Kolić-Vehovec, S.(2003). Razvoj fonološke svjesnosti i učenje čitanja: trogodišnje praćenje. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 39, 1, 17-32.

Kuvač Kraljević, J. (2015). Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Kuvač Kraljević, J., Lenček, M. (2012) Test za procjenjivanje predvještina čitanja i pisanja (PredČiP). Jastrebarsko: Naklada Slap.

Likierman, H., Muter,V. (2007) Pripremite dijete za školu. Kako osigurati da dijete uspješno započne školovanje. Buševac: Ostvarenje

Milošević, N., Vuković, M.(2016). Fonološka vještina kao determinanta definiranja i interpretacije fonološkog poremećaja. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 52, 2, 83-94.

Pavliša, I. J., Lenček, M.(2011). Fonološke vještine i fonološko pamćenje: neke razlike između djece urednoga jezičnoga razvoja, djece s perinatalnim oštećenjem mozga i djece s posebnim jezičnim teškoćama kao temeljni prediktor čitanja. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 47, 1, 1-16.

Peti-Stantić, A.(2019). Čitanjem do (spo)razumijevanja. Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. Zagreb: Ljevak.

Peti-Stantić, A., Velički, V.(2008). Jezične igre za velike i male. Zagreb: Alfa.

Posokhova, I.(2008). Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece. Buševac: Ostvarenje.

Rebernjak, V.(2017). Razvoj fonološke svjesnosti kod djece predškolske dobi. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.

Sardelić, S., Bonetti, A., Hrastinski, I.(2007). Fonološka svjesnost u djece koja mucaju. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 43, 1, 99-105.

Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M.(2004). Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi. Priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga

10. POPIS SLIKA

Slika 1. Primjer pjesmice o slovu „M“ iz knjige Zvonimira Baloga.....	25
Slika 2. Primjer pjesmice o slovu „T“ iz knjige Zvonimira Baloga	26
Slika 3. Primjer radnog listića koji je rješavan prije čitanja pjesmice o slovu „F“ ...	27
Slika 4. Primjer ranog listića koji je rješavan nakon čitanja pjesmice o slovu „F“ ...	28
Slika 5. Primjer radnog listića koji je rješavan prije čitanja pjesmice o slovu „P“ ...	29
Slika 6. Primjer radnog listića koji je rješavan nakon čitanja pjesmice o slovu „P“.	30
Slika 7. Primjer radnog listića koji je rješavan prije čitanja pjesmice o slovu „B“...	31
Slika 8. Primjer radnog listića koji je rješavan nakon čitanja pjesmice o slovu „B“	32

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, dolje potpisana, Iva Bem, izjavljujem da sam samostalno napisala završni rad te provela aktivnosti u dječjem vrtiću „Petrinčica“. U izradi završnoga rada te vodstvom i savjetima, pomogla mi je sumentorica profesorica Božica Vuić te joj ovim putem zahvaljujem. Izjavljujem da ni jedan dio nije napisan na nedozvoljen način te da je sva korištena literatura navedena prema pravilima.

Studentica: _____